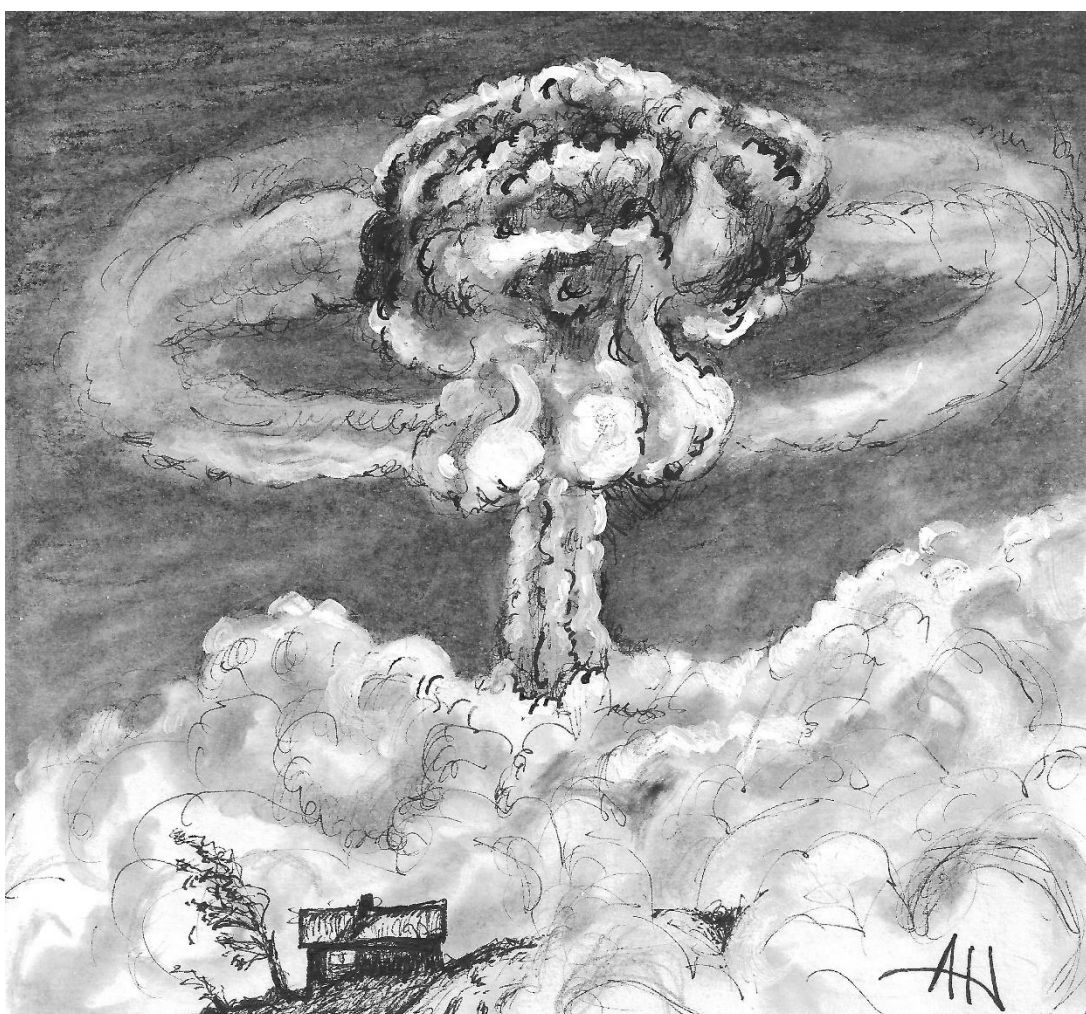

1945 Thorfin Hogness og Manhattanprosjektet

I 2023 ble vi gjennom filmen Oppenheimer igjen minnet på to av de største grusomheter begått av menneskeheten gjennom alle tider, nemlig bombene som falt over Hiroshima og Nagasaki i august 1945. Ikke lenge etter at bombene hadde falt, står en 2. generasjon stjørdaling på talerstolen ved Universitetet i Chicago. Han hadde selv vært med på denne forferdelige oppfinnelsen gjennom det som ble kalt prosjekt Manhattan, ledet av den amerikanske fysikeren Robert Oppenheimer (1904-1967), «atombombens far». Personen på talerstolen står der som en klippe, som en hærfører fra vikingtiden, med klare nordiske trekk som reflekterte en mestringsfølelse gjennom kamp og seier, kun verdig en vikinghøvding. Men inne i hans sjel og samvittighet sprenger det på med motsetninger og ukontrollerbare følelser. Slik møter vi Thorfin Rusten Hogness, hvis far hadde utvandret fra br.nr 8: Søre Skifte under gård nr. 112: Hognes på Hognesaunet i Stjørdal. Foreldrene hadde kommet fra Hegra og Stjørdal, hvis oldefar ble overkjørt av toget og døde 2. februar 1878.

Thorfin R. Hogness lar blikket vandre over den store forsamlingen, det blir helt stille - og så åpner han med følgende ord: *«Kjedereaksjonen som produserer atomenergi ble utviklet for det uttrykkelige formålet å drepe. I den satsingen lyktes vi forskere med 180 000 liv! Er det rart at atomforskeren har utviklet en sosial samvittighet? Eller at han har følt seg tvunget til selv å akseptere den bredere definisjonen av funksjonene til et universitet som pålegger professoren en forpliktelse til ansvarlig deltakelse i den politiske handlingens verden?»*

I denne åpningen av en forelesning, lå en synliggjøring av det som var mest den umulige kunst, gjøre sin plikt for fedrelandet, samtidig som å si klart ifra at dette var ikke helt greit. Verdens beste hjerner, som mest hadde blitt sperret inne i Los Alamos ørkenen ved Santa Fe i New Mexico sommeren 1945, visste hva de gjorde, men var kanskje ikke helt klare over hva resultatet kunne bli. Flere led straks etterpå samvittighetens kvaler, blant annet Oppenheimer selv, som raskt trakk seg fra videre «utvikling». Han begynte en form for internasjonal lobbyvirksomhet for nedrustning og internasjonal kontroll av alle atomvåpen. Det førte til at visse sterke krefter anklaget ham for antiamerikansk virksomhet. Han ble raskt knyttet til tidligere «kommunistsympatier», og mistet sin sikkerhetsklarering. Oppenheimer ble først rehabilitert i 1963. Ifølge Wikipedia, kom Oppenheimer fra en rik (ikke-praktiserende) jødisk familie som blant annet eide en imponerende kunstsamling med verker av Pablo Picasso, Édouard Vuillard og Vincent van Gogh. Familien Oppenheimer kom fra Hanau i provinsen Hessen-Nassau i kongedømmet Preussen i keiserdømmet Tyskland, jobbet med import av tekstiler og utvandret til Amerika i 1888.

Robert Oppenheimer

Thorfin R. Hogness tilhørte teamet til Oppenheimer som direktør for kjemidivisjonen til Manhattan District Plutonium Project. Etter at prosjektet var fullført, overbeviste han daværende stabssjef Dwight D. Eisenhower og senator Arthur H. Vandenberg om at atomkraft burde utvikles av sivile forskere i stedet for av militære forskere. Han hevdet at det er håpet til enhver atomforsker, som for enhver god «verdensborger», at atombomben vil tvinge alle nasjoner til en avtale og sørge for en varig fred. Og en må vel kunne si at stjørdalingen lyktes ganske så bra, og var foran sin tid, da de fleste eksperter i dag viser til at freden på et vis har blitt opprettholdt gjennom balansen av atomvåpen.

Thorfin Hogness i 1918 - og som eldre vitenskapsmann

Før vi går videre med Hegness/Hogness familiene, la oss se litt på hva som fulgte i kjølvannet av atombombens oppfinnelse. Fra militært og politisk hold pågikk det en stadig vurdering om hvordan best mulig å kunne avslutte krigen. Tyskland hadde blitt utbombet, mest

terrorbombet - og resultatet sa seg selv. Men hva med det sterke og konservative ideologiske Japan? Ville de gi seg frivillig? Hvor stort kunne tapet menneskelig sett bli på begge sider? Hvor mange amerikanske soldater ville bli ofret? Tanker og scenarier som vandret att og fram hos myndighetene. Et kommende resultat av Manhattan prosjektet var det ingen som med sikkerhet kunne fastslå. Selv etter prøvesprengningene, var det et utall variabler som ville kunne påvirke et dropp av en atombombe, hvilket de to bombene som ble utløst over Hiroshima og Nagasaki så beviselig kom til å dokumentere. Da presidenten og det politiske systemet ga klarsignal for dropp av atombomben, var det trolig et håp om en avskrekkelse som ville gi Japan en «ærefull» overgivelse eller overgivelse uten vilkår, alt etter som en ser det. Slik har i det minste etterpåklokskapen av og til fremstilt det. Bak lå uansett et ønske om å spare amerikanske liv, tilfredsstillte egen opinion langt mer enn å tenke også på Japan i det hele.

Teamet rundt Oppenheimer. Thorfin Rusten Hogness stående bak, nr. 2 fra venstre

Det var mye dramatik og intriger tilknyttet planleggingen, hvem og hvor. Men vi lar det ligge i denne omgangen. Resultatet ble at to bomber ble sluppet i august 1945. Først over Hiroshima 6. august 1945 klokken 08:15. Bomben på 4,5 tonn gikk under navnet «Little boy» ble droppet fra 9 600 meters høyde og detonerte 580 meter over byen. Førtitre sekunder senere lå mesteparten av Hiroshima i grus. Trolig døde ca. 118 000 med det samme. Flyet var av typen B-29 Superfortress, og oppkalt etter piloten Paul Tibbets' mor: Enola Gay. Den andre bomben hadde fått klengenavnet «Fat man» og ble sluppet over Nagasaki 9. august klokken 11:02 fra et fly som hadde døpenavnet «Bockscar», etter piloten som vanligvis fløy maskinen: kaptein Frederick C. Bock, men den dagen bomben ble sluppet ble flyet ført av major Charles W. Sweeney. Bombeflyet Bockscar skulle egentlig gått til Kokura, men byen var dekket av skyer. Antall drepte i Nagasaki var mindre enn Hiroshima. Det skyldes først og fremst at Nagasaki var et industriområde og bomben ble sluppet utenfor byen. Likevel, ved slutten av året, var 74 000 mennesker som hadde opplevd angrepet, døde. Bare 150 av disse var militærpersonell. De to angrepene drepte ca. 135 000 mennesker av direkte dødelig stråling, brannskader og skader av fallende og flyvende gjenstander. Hvor mange offer de skapte, altså inklusivt de som døde av senskader/virkninger, er helt umulig å fastslå, men et tall som ofte går igjen er ca. 230 000, totalt sett.

En trengte selvsagt ikke vente på noen offisiell tall vedrørende drepte, eller at tallene skulle øke proporsjonalt med senvirkninger gjennom individuelle helsetilstander hos befolkningen. Thorfin Rusten Hogness var trolig den første som raskt var ut med en kritikk av hva de hadde skapt i dobbelt forstand. Etterpåklokskapen har selvsagt stilt spørsmål om prosjektet

Manhattan, og om selve bombingene av Japan var nødvendig. Likeså hvorfor 2 stk bombeslipp, hvorfor Nagasaki? Burde det ikke ha vært nok med Hiroshima? Og slik kunne en holdt det gående - og fortsatt gjør det, selvsagt. Men så er det dette med at så lenge en kan tenke tanken, så vil det skje. Bomben ville ha kommet uansett, slik det er med mye djevleskap som finnes og ikke blir stoppet. Ja, brutalt nok så er det ingenting som kan stoppes. Verden går vel ikke alltid fremover, men den går videre og lar seg ikke styre av avtaler, forbud og intelligens. Vi biter oss selv i halen gjennom mangfold, felleskap og rom for alt og alle.

Vi skal her hoppe over den konkrete oppramsingen av karrieren til stjørdalingen Thorfin Rusten Hogness. Hans forfedre kom fra Stjørdalsfjøret, gjennom faren Peter Gunnerius Hegness, f. 15. januar 1885, som utvandret til Amerika fra en liten plass på Hognesaune i Stjørdal. Thorfin R. Hogness, f. 1894, giftet seg i 1920 med Phoebe Swenson

(1895–1972), og fikk to sønner: John R. Hogness (1922–2007), president (1974–1979) ved University of Washington i Seattle, og David S. Hogness (1925–2019), professor i biokjemi ved Stanford University. Sistnevnte ble innstilt for noen år siden til nobelprisen i kjemi. Denne David er far til min kilde i familien i Amerika, Christoffer Hogness, som er lege ved ett større helseforetak: *Confluence Health*, i Washington State. I Norge er det Gerd Hegness i Stjørdal og Brit Hegness i Ålesund som er nærmeste slekt. Disse er tremenninger av far til Christoffer Hogness, hvis bestefar er altså vår Thorfin i dette kapitlet. Eller sagt på en annen måte: Gerd Hegness er datter av søskenbarnet til atomeksperten

Thorfin Hogness og hans kone Phoebe

Gerd Hegness

David Hogness, sønn av Thorfin R. Hogness

Og da er vi inne på en stor personlighet i Alaska sin historie, stjørdalingen John Hegness. Han er onkel til Thorfin R. Hogness, og dro til Amerika, senere Alaska - hvor han fant store mengder gull og ble ganske rik innledningsvis. Han hadde nemlig husket sin mor som sto ved grinda på Hognessaune, gråt og tok farvel med sin sønn - som hun nok aldri mer skulle få se. Da John gikk gjennom grinda, sa mor Johanna: *«Jeg har kun ett råd å gi deg - hold deg unna kvinnfolk»*. Det gjorde John, helt til han havnet gjennom sin hjelpemann, den senere kjente filmskuespilleren Ray Mala, i Hollywood. Der møtte han en skuespillerinne, og dermed forsvant alle pengene. Lærdom: *«gjør som mora di sier»*. John Hegness vant det første store hundesledeløpet i 1908, The All Alaska Sweepstakes. Senere ble han involvert vedrørende The Great Race of Mercy i 1925 - forløperen til dagens meget kjente løp: Iditarod. John Hegness lærte Roald Amundsen å bruke hunder. De trente om dagen, og drakk konjakk om natten. John Hegness ble senere takket av Roald Amundsen for at Amundsen nådde Sydpolen 14. desember 1911. Vedr. John Hegness: se *Stjørdalens krønike*, bind 8, side 71 og bind 13, side 111. Det var for øvrig Hegnessfamilien i Stjørdal som startet Hebos. Med relasjon til vår store akademiker Thorfin Rusten Hogness, kan en gjennom både Hebos og John Hegness se at familien besitter meget sterke gener, både praktisk og akademisk.

John Hegness i Alaska

Bak fra venstre, Hannah og Sebastian – datter og sønn av (foran) Leesa Linck og Chris Hogness

Thorfin Rusten Hogness hadde en enorm akademisk karriere gjennom studier, forskning og undervisning. Som atomekspert og professor var han medlem av et utall med prosjekter og komitéer, og som etter deltagelse i oppfinningen av atombomben, kuliminerte med at han som en av de åtte mest ledende menn på området i verden, ble i 1946 med i forstanderskapet til Emergency Committee of Atomic Scientists, ledet av selveste Albert Einstein. Thorfinn Rusten Hogness var trolig den som klarte å få igjennom at atomkraften skulle overlates til sivile og ikke de militære. I 1948 var Hogness en av en gruppe på åtte amerikanske atomenergikspert som offentlig protesterte mot taktikken til House Committee on Un-American Activities. I 1949, etter oppdagelsen av den første sovjetiske atombombetesten i september, sluttet han seg til Harold C. Urey og andre forskere for å understreke at atomnedrustning gjennom internasjonal avtale, var det eneste håpet. Thorfin Rusten Hogness døde 14. februar 1976.

Filmen *Oppenheimer* ble den mestvinnende under Oscar-utdelingen i mars 2024, med hele sju priser. Dagsrevyen brukte selvsagt tid på dette. Jeg foreslo for Midtnytt å nevne dette kapitlets hovedperson straks etter Dagsrevyen. Men det kom ikke noe der. Stedlige aviser valgte heller ikke å trykke mitt tips.

Den japanske organisasjonen Nihon Hidankyo ble i 2024 tildelt Nobels fredspris for sitt arbeid mot atomvåpen. Nihon Hidankyō er en japansk organisasjon, som i 1956 ble stiftet av overlevende fra Hiroshima og Nagasaki. Organisasjonen arbeider mot utbredelse av - og for avskaffelse av atomvåpen.